

PRAWO PRACY WOBEC NOWYCH TECHNOLOGII

redakcja naukowa
Małgorzata Gersdorf, Eliza Maniewska

Małgorzata Barzycka-Banaszczyk, Paweł Czarnecki, Justyna Czerniak-Swędzioł
Anna Dubowik, Barbara Godlewska-Bujok, Gabriela Gospodarek
Jakub Grygutis, Beryl Philine ter Haar, Iga Małobęcka-Szwast, Eliza Maniewska
Michał Matuszak, Wojciech Ostaszewski, Marta Otto, Ernestyna Pachała-Szymczyk
Radosław Pacud, Michał Raczkowski, Michał Sobol, Barbara Surdykowska
Aleksandra Ziętek-Capiga, Agnieszka Zwolińska

PRAWO PRACY WOBEC NOWYCH TECHNOLOGII

redakcja naukowa
Małgorzata Gersdorf, Eliza Maniewska

Małgorzata Barzycka-Banaszczyk, Paweł Czarnecki, Justyna Czerniak-Swędziół
Anna Dubowik, Barbara Godlewska-Bujok, Gabriela Gospodarek
Jakub Grygutis, Beryl Philine ter Haar, Iga Małobęcka-Szwast, Eliza Maniewska
Michał Matuszak, Wojciech Ostaszewski, Marta Otto, Ernestyna Pachała-Szymczyk
Radosław Pacud, Michał Raczkowski, Michał Sobol, Barbara Surdykowska
Aleksandra Ziętek-Capiga, Agnieszka Zwolińska

Zamów książkę w księgarni internetowej

profinfo.pl
księgarnia internetowa

SERIA **MONOGRAFIE**

Publikacja dofinansowana przez Uniwersytet Warszawski

Stan prawny na 1 grudnia 2024 r.

Recenzent

Dr hab. Paweł Nowik, prof. KUL

Wydawczyni

Joanna Dzwonnik

Redaktorka prowadząca

Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne

Trzy kropki Joanna Maź

Projekt okładek serii

Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

prawoLubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujmy prawo i własność

Więcej na www.legalnakultura.pl

Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2025

ISBN 978-83-8390-185-5

ISSN 1897-4392

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.

Dział Praw Autorskich

01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33

tel. +48 728 313 462

e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz skrótów	9
Wprowadzenie	13
<i>Eliza Maniewska</i>	
Pojęcia paradygmatu i rewolucji naukowej w ujęciu Thomasa S. Kuhna jako punkt odniesienia rozważań nad przyszłością prawa pracy	15
<i>Marta Otto</i>	
Ochrona praw podstawowych w miejscu pracy w erze cyfrowej. Antecedencje i przewidywane kierunki rozwoju	29
<i>Beryl Philine ter Haar</i>	
The law of good technology	47
<i>Małgorzata Barzycka-Banaszczyk</i>	
Sztuczna inteligencja a stosunki pracy – kilka uwag	65
<i>Jakub Grygutis</i>	
Blockchain jako kreator nowych form zatrudnienia	81
<i>Gabriela Gospodarek</i>	
Domniemanie prawne istnienia stosunku pracy w projektach dyrektywy platformowej.....	99

<i>Ernestyna Pachala-Szymczyk</i> Nowe technologie a ryzyko w stosunkach zatrudnienia. Przypadek nietypowych form pracy	117
<i>Michał Sobol</i> Automatyzacja kierownictwa pracodawcy. Rola norm pracy w zarządzaniu algorytmicznym	135
<i>Justyna Czerniak-Swędzioł</i> Bossware jako nowoczesne narzędzie monitorowania pracownika z perspektywy polskiego prawa pracy	153
<i>Aleksandra Ziętek-Capiga</i> Prawo pracowników i ich przedstawicieli do informacji o algorytmicznym zarządzaniu pracą.....	165
<i>Michał Raczkowski</i> Postać i forma elektroniczna czynności z zakresu indywidualnego prawa pracy	179
<i>Wojciech Ostaszewski</i> Blockchain a prawo zatrudnienia – wybrane obszary potencjalnego zastosowania	193
<i>Anna Dubowik</i> System teleinformatyczny jako nowe narzędzie naboru na stanowiska urzędnicze w służbie cywilnej – perspektywy i oczekiwania	203
<i>Iga Małobęcka-Szwast</i> Wykorzystanie systemów AI w rekrutacji – wyzwania dla ochrony danych osobowych.....	219
<i>Radostaw Pacud</i> Ochrona danych osobowych w dokumentacji pracowniczej. Obowiązki pracodawcy a wyzwania technologiczne.....	237

Paweł Czarnecki

**Wysiłek emocjonalny we współczesnym miejscu pracy –
wybrane problemy 253**

Agnieszka Zwolińska

**Prawo do odłączenia się a prawo pracownika do
odpoczynku 271**

Barbara Godlewska-Bujok, Michał Matuszak

**Przemoc cyfrowa wobec kobiet w miejscu pracy jako przejaw
dyskryminacji 289**

Barbara Surdykowska

**Jak długo nasze ciała pozostaną nasze? Kilka uwag
o udoskonalaniu człowieka w kontekście wykonywania
pracy 303**

WPROWADZENIE

Pojęcie nowych technologii jest pojęciem dalece nieostrym, ma jednak wyraźnie relacyjny charakter, gdyż stoi w opozycji do tego, co nazywamy technologiami albo starymi technologiami, a co łącznie można określić mianem technologii tradycyjnych. Mianem nowej technologii można więc określić zarówno udoskonaloną formę technologii tradycyjnej, jak i technologię całkowicie nowatorską, dotąd nieobecną, a co za tym idzie taką, która nie ma żadnego, nawet zbliżonego, odpowiednika w prawie.

Wobec problematyki prawnej regulacji nowych technologii należy zwłaszcza zwrócić uwagę na te technologie, których mechanizm działania jest nakierowany na kreowanie niejako równoległej rzeczywistości, która ma charakter pozorny, a *de facto* przysłania lub deformuje rzeczywistość realną. Z punktu widzenia prawa (w tym prawa pracy) jest to szczególnie istotne, gdyż działanie tych technologii zarazem przysłania lub deformuje realne stosunki społeczne, które jako takie stanowią główny przedmiot każdej dziedziny prawa.

Przepisy odnoszące się do nowych technologii są lub powinny być tak liczne, jak liczne są dziedziny życia społecznego, które owym technologiom ulegają lub które je wykorzystują. Nie inaczej jest w prawie pracy. Także bowiem w obszarze zatrudnienia obecnie trudno już wskazać taki wycinek realizacji stosunków społecznych, który nie byłby poddany oddziaływaniu nowych technologii – od nawiązania stosunku pracy zaczynając, a na jego zakończeniu kończąc. Nowe technologie wkraczają w sfery dotyczące czynności prawnych stosunku pracy, kontroli pracownika, wydawania mu poleceń, wydajności pracy i rozkładu ryzyka, stwarzają również możliwości modyfikacji i ulepszania ciała

w celu uzyskania lepszej sprawności i efektywności wykonawcy pracy, zacierają różnicę pomiędzy sferą prywatną i służbową, mieszają różne porządki i wartościowania.

Większość tekstów zgromadzonych w niniejszej publikacji odnosząc się do tytułowej problematyki, oscyluje między dwoma przeciwstawnymi biegunami. Niektóre z nich skupiają się na zagrożeniach, które przynoszą w sferze zatrudnienia nowe technologie, inne zaś – na korzyściach i propozycjach dobrego ich wykorzystania. Jeszcze inne dostrzegają braki i niekonsekwencje prawa w tym zakresie. Podejmowane zagadnienia dotyczą m.in. takich technologii, jak: blockchain, bossware, platformy zatrudnienia, zarządzanie algorytmiczne czy systemy AI w rekrutacji. Wśród tekstów znajdują się jednak też takie, które podejmują próbę refleksji nakierowanej na odpowiedź na pytanie, czy dotąd nieobecne zjawiska społeczne wywołane nowymi technologiami można i należy regulować, wzorując się na zastanych instytucjach prawnych, czy też nieodzowne jest przeorientowanie systemu prawa jako takiego na inne zasady i język, a w końcu także na inną aksjologię.

Poszczególne artykuły bez wątpienia mogą stanowić przyczynek do dalszych badań w analizowanym obszarze, a koncepcje w nich przedstawione mogą być rozwijane w kolejnych pracach. Mogą one również skłonić innych do rzeczowej i konstruktywnej polemiki.

Część opracowań zawartych w niniejszej książce była dyskutowana podczas XXIV konferencji Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego zatytułowanej „Nowe technologie jako źródło wyzwań dla systemu prawa w Polsce”.

Warszawa, styczeń 2025 r.

*Małgorzata Gersdorf
Eliza Maniewska*

Eliza Maniewska

POJĘCIA PARADYGMATU I REWOLUCJI NAUKOWEJ W UJĘCIU THOMASA S. KUHNA JAKO PUNKT ODNIESIENIA ROZWAŻAŃ NAD PRZYSZŁOŚCIĄ PRAWA PRACY

Wprowadzenie

Stały intensywny wzrost nowych form zjawiskowych, w ramach których są realizowane stosunki społeczne będące przedmiotem prawa, nie sprzyja refleksji nad teorią zmian prawa, które są przez te zmiany wymuszane. W natłoku tych zmian skupiamy się bowiem raczej na konieczności dookreślenia, jak prawo ma na nie reagować, a nie nad analizą teoretyczną owej „reakcji”. Dotyczy to w szczególności refleksji nad tym, czy i w jaki sposób jesteśmy w stanie owe nowe zjawiska regulować w ramach znanych instytucji prawnych i przy użyciu względnie utrwalonej siatki pojęciowej, czy też szerzej rzecz ujmując – w ramach zastanej przez te zjawiska tradycji prawnej, czy też stoimy na przednówku bądź już przekroczyliśmy Rubikon i znajdujemy się w nowej fazie rozwoju prawa.

Niniejsze opracowanie stanowi próbę stworzenia ram dla prowadzenia tego rodzaju refleksji z wykorzystaniem teorii paradygmatu i rewolucji naukowej, których twórcą był Thomas S. Kuhn. Szczegółowym punktem odniesienia są w nim nowe technologie, wpływające w sposób istotny

na realizację stosunków społecznych w sferze zatrudnienia. Jednak choć tytułowy zakres opracowania dotyczy prawa pracy, to jego ambicją jest przedstawienie uniwersalnej „matrycy”, w ramach której można by ująć rozważania dotyczące przemian i przyszłości także innych dziedzin i gałęzi prawa.

Pojęcie paradygmatu

Paradygmat (z gr. *parádeigma*) jest pojęciem wieloznacznym.

W najszerszym rozumieniu termin „paradygmat” oznacza „przykład, wzór rozumiany jako pierwotny model rzeczy, model w formie schematycznej, mający wartość dydaktyczną, umożliwiający wyraźny bezpośredni ogląd szczególnie złożonych obiektów badań”¹. Najczęściej rozumie się przezeń powszechnie przyjęte przekonania teoretyczne (filozoficzne, przyrodnicze lub metodologiczne) oraz metody eksperymentalne. Można go określić mianem tradycji badawczej dającej wskazówki grupie badaczy, w jaki sposób mają podchodzić do zjawisk, jak je analizować, jakiego efektu oczekiwać, jakie typy badań (eksperymentów) wykonywać i jakie metody stosować. Sednem rozumienia „paradygmatu” jest zatem to, że określa on (determinuje) sposób widzenia problemów i sugeruje właściwe rodzaje techniki badawczej oraz właściwe rodzaje rozwiązań². Do czasu wprowadzenia go do filozofii (a ściśle do filozofii nauki)³ „paradygmat” był terminem wyłącznie językowym (lingwistycznym)⁴.

Współcześnie, za sprawą T.S. Kuhna⁵, pojęcie paradygmatu jest kojarzone głównie z filozofią nauki. W tej dziedzinie najszersze rozumienie

¹ K. Jodkowski, *Paradygmat. Filozofia a nauka. Zarys encyklopedyczny*, red. Z. Cackowski, J. Kmita, K. Szaniawski, P.J. Smoczyński, Ossolineum 1987, s. 456.

² K. Jodkowski, *Paradygmat...*, s. 456.

³ Według K. Jodkowskiego jako pierwszy uczynił to w połowie XVIII w. G.Ch. Lichtenberg, profesor nauk przyrodniczych w Getyndze, K. Jodkowski, *Paradygmat...*, s. 456.

⁴ K. Jodkowski, *Paradygmat...*, s. 456.

⁵ Por. T.S. Kuhn, *Struktura rewolucji naukowych*, Warszawa 2001, s. 34; T.S. Kuhn, *Dwa bieguny*, Warszawa 1985, s. 406–439.

„paradygmatu” nakazuje go wiązać ze wszystkim, co przyczynia się do działalności naukowej. Sam Thomas S. Kuhn, przed pracami którego pojęcie paradygmatu było stosowane jedynie do nauk fizykalnych, a który rozszerzył możliwość jego zastosowanie także do innych nauk⁶, w swych pierwszych pracach wyróżnił ponad dwadzieścia znaczeń tego terminu⁷. W późniejszym czasie ostatecznie zawęził jego rozumienie do dwóch głównych pojęć, jakimi są: wzorce (*exemplars*) oraz macierze dyscyplin naukowych (*disciplinary matrixes*)⁸.

Wzorce (nazywane też „paradygmatami rozwiązywania problemów”) to paradygmaty w węższym sensie (paradygmaty *sensu stricto*). Oznaczają one standardowe rozwiązania konkretnego problemu akceptowane przez wspólnotę naukową i dzięki temu stanowiące prototyp zastosowania danej teorii do zjawisk podobnych. Innymi słowy, są przykładami uczącymi, jak rozwiązywać podobne problemy.

Macierze, czyli paradygmaty w szerszym znaczeniu (paradygmaty *sensu largo*), wyjaśniają zaś względnie nieproblematyczny charakter komunikacji zawodowej w danej wspólnocie uczonych i względną jednorodność zawodowych ocen w tej wspólnocie.

Według T.S. Kuhna komponentami macierzy, pojęcia bądź co bądź nadal bardzo bogatego treściowo (oprócz wzorców), są z kolei:

- symboliczne uogólnienia (generalizacje), czyli prawa teorii łatwe do przedstawienia w logicznej, formalnej lub matematycznej postaci, np. $(p \rightarrow q) \rightarrow [(q \rightarrow r) \rightarrow (p \rightarrow r)]$;
- zobowiązania do konkretnych modeli, przy szerokim rozumieniu terminu „model” i wyróżnieniu całego szeregu owych modeli. Na jednym biegunie owego szeregu można wyróżnić modele heurystyczne, czyli takie, które dostarczają analogii, porównań czy metafor, a więc umożliwiają uzyskanie wyjaśnienia bądź roz-

⁶ Pod wpływem pism T.S. Kuhna, zwłaszcza jego *Struktury rewolucji naukowych*, pojęcie paradygmatu zaczęto stosować także w biologii, chemii, socjologii, historii nauk politycznych, ekonomii, sztuki, psychologii, filozofii nauczania, antropologii i wielu innych.

⁷ Por. T.S. Kuhn, *Struktura rewolucji...*, s. 87–100.

⁸ Por. T.S. Kuhn, *Postscriptum [w:] Struktura rewolucji naukowych...*, s. 303.

wiązania problemów, na jego końcu zaś – modele ontologiczne, będące wyrazem przekonań naukowców odnośnie do ostatecznej struktury i mechanizmu badanego zjawiska;

- wartości naukowe, czyli to, co według T.S. Kuhna determinuje podejmowane przez uczonych decyzje odnośnie do akceptowania bądź odrzucania twierdzeń naukowych, uznawania niektórych z nich za niesprawdzalne, ustalania poziomu prawdopodobieństwa itd. Przykładowo mogą to być takie wartości jak dokładność czy zakres przewidywań, ale także takie jak: prostota, zgodność z innymi równocześnie rozwijanymi teoriami czy społeczna użyteczność⁹.

Kuhnowskie pojęcie paradygmatu pozwala jednak nie tylko na uchwycenie tego, co przesądza o wspólnocie, tradycji i zgodności narzędzi badawczych danej grupy uczonych, ale stanowi zarazem punkt wyjścia do zrozumienia istoty rozwoju nauki.

Zdaniem T.S. Kuhna każda rozwinięta dyscyplina naukowa przechodzi przez trzy okresy (fazy): przedparadygmatyczny (faza protonauki); paradygmatyczny (faza nauki normalnej) oraz rewolucyjny (faza nauki nadzwyczajnej, podważającej część osiągnięć nauki normalnej).

Stadia te występują cyklicznie, a rewolucje w nauce nie mają charakteru ustawicznego.

Cechą charakterystyczną pierwszego (pierwotnego) stadium rozwoju każdej dyscypliny naukowej jest wielość punktów widzenia, które wyznaczają odmienne perspektywy dla gromadzenia i interpretacji danych. W tej fazie nie istnieje jednorodny model, który pozwalałby na jednolite porządkowanie faktów, a „przedstawiciele dyscypliny są podzieleni

⁹ Odnośnie do przedstawionego opisu pojęcia paradygmatu w rozumieniu T.S. Kuhna oraz przykładów recepcji, rozwinięcia i zastosowania go w teorii (filozofii) nauki przez por. szerzej K. Jodkowski, *Paradygmat...*, s. 456–464.

i każdy rości sobie pretensje do kompetencji w danej problematyce, lecz podchodzi do niej w całkiem inny sposób”¹⁰.

Stadium drugie, czyli nauka normalna (faza paradygmatyczna), to ukształtowana na podstawie określonego paradygmatu i funkcjonująca tradycja badawcza, to badania wyrastające z określonych przez wspólnotę naukową osiągnięć naukowych przeszłości, które stanowią fundament dla aktualnego uprawiania nauki¹¹. Celem uczonych uprawiających naukę normalną (paradygmatyczną) nie jest ani poszukiwanie nowego rodzaju zjawisk, ani tworzenie nowych teorii czy zmiana obowiązującego paradygmatu. Można zatem przyjąć, że nauka normalna polega wyłącznie na poszerzaniu zakresu i precyzji wiedzy¹².

Z kolei rewolucje naukowe to takie wydarzenia, w następstwie których dokonuje się radykalny zwrot w zawodowych przekonaniach uczonych¹³. Jak wskazuje T.S. Kuhn, „od starej teorii do nowej nie sposób przejść po prostu przez dodanie czegoś do uprzednio posiadanej wiedzy. Nie sposób też opisać nowej teorii w słowniku poprzedniczki i *vice versa*”¹⁴. Rewolucje są zastąpieniem jednej macierzy dyscyplinarnej inną macierzą, zerwaniem z jedną tradycją badawczą na rzecz innej tradycji. Rewolucje dezaktualizują wprost niektóre z koncepcji o podstawowym znaczeniu dla uprzednich praktyk w danej dziedzinie na rzecz innych koncepcji¹⁵.

Warto też dodać, że T.S. Kuhn wyróżnia trzy cechy, za pomocą których można odróżnić naukę paradygmatyczną (normalną) od rewolucyjnej.

¹⁰ K. Jankowski, *Paradygmat jako podstawa normalnego uprawiania nauki: nauki społeczne a przyrodznawstwo. Ujęcie Thomasa Samuela Kuhna*, „In Gremium” 2017/11, s. 205; T.S. Kuhn, *Struktura rewolucji...*, s. 37–39.

¹¹ K. Jankowski, *Paradygmat...*, s. 210.

¹² Por. T.S. Kuhn, *Struktura rewolucji...*, s. 73, 101; K. Jodkowski, *Paradygmat...*, s. 461–462; K. Jankowski, *Paradygmat...*, s. 210.

¹³ Por. T.S. Kuhn, *Struktura rewolucji...*, s. 27.

¹⁴ T.S. Kuhn, *Czym są rewolucje naukowe? [w:] Droga po strukturze: eseje filozoficzne z lat 1970–1993 i wywiad-rzeka z autorem słynnej Struktury rewolucji naukowych*, Warszawa 2003, s. 19.

¹⁵ K. Jankowski, *Paradygmat...*, s. 213; T.S. Kuhn, *Kłopot z historyczną filozofią nauki [w:] Droga po strukturze...*, s. 113.

Autorzy opisują zarówno korzyści, jak i zagrożenia związane ze stosowaniem nowych technologii w procesach kadrowych od nawiązania stosunku pracy do jego zakończenia.

Czytelnik znajdzie tu omówienie takich zagadnień, jak:

- wykorzystanie systemów AI w rekrutacji – wyzwania dla ochrony danych osobowych,
- system teleinformatyczny jako nowe narzędzie naboru na stanowiska urzędnicze w służbie cywilnej – perspektywy i oczekiwania,
- nowoczesne narzędzia monitorowania pracownika z perspektywy polskiego prawa pracy,
- przemoc cyfrowa wobec kobiet w miejscu pracy jako przejaw dyskryminacji (cyberstalking, cybernękanie, cyfrowe nawoływanie do przemocy),
- prawo do odłączenia się od pracy a prawo pracownika do odpoczynku.

Opracowanie przeznaczone jest dla osób wykonujących zawody prawnicze – adwokatów, radców prawnych, sędziów i prokuratorów. Zainteresuje także pracowników działów kadr, menedżerów, inspektorów ochrony danych osobowych oraz pracowników naukowych i studentów zajmujących się prawem pracy.

„*Prawo pracy wobec nowych technologii* jest książką, która w przystępny i merytoryczny sposób odpowiada na kluczowe pytania dotyczące przyszłości stosunków pracy. To lektura, która otwiera oczy na skalę wyzwań wynikających z transformacji technologicznej i inspirowanie do refleksji nad tym, jak współczesne prawo powinno ewoluować, by sprostać potrzebom zmieniającego się świata. Książka ta jest nie tylko analizą prawną, lecz także głęboką refleksją nad relacjami między człowiekiem a technologią, co czyni ją pozycją wyjątkową i potrzebną w bieżącej debacie akademickiej”.

Z recenzji dra hab. Pawła Nowika, prof. KUL

Małgorzata Gersdorf – profesor doktor habilitowany nauk prawnych; kierownik Katedry Prawa Pracy i Polityki Społecznej Wydziału Prawa i Administracji Uniwersytetu Warszawskiego; sędzia Sądu Najwyższego w stanie spoczynku, w latach 2014–2020 Pierwsza Prezes Sądu Najwyższego; redaktor naczelna miesięcznika „Praca i Zabezpieczenie Społeczne”; autorka i współautorka ponad 300 publikacji naukowych z zakresu prawa pracy, prawa handlowego i prawa spółdzielczego.

Eliza Maniewska – doktor nauk prawnych; adiunkt w Katedrze Prawa Pracy i Polityki Społecznej Uniwersytetu Warszawskiego; w latach 1998–2023 zatrudniona w Sądzie Najwyższym, ostatnio jako członek Biura Studiów i Analiz Sądu Najwyższego; radca prawny; autorka wielu publikacji z zakresu prawa pracy, prawa ubezpieczeń społecznych, procedury cywilnej i prawa konstytucyjnego.

9788383901855 W01P01

ISBN 978-83-8390-185-5

9 788383 901855

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: +48 801 044 545

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 159 ZŁ (W TYM 5% VAT)